

„אני חולק על

ממצאי הדו"ח הזה"

גדעון אביטל

דדו / 48 שנה ועוד 20 יום
מאת חנוך ברטוב, הוצי' "מעריב",
ת"א, 1978.

רור, בפרוודור ירושלים. התקופה: ממיבצע נחשון ועד הפוגה הראשונה. 70 ימים של לחימה אינטנסיבית יום אחר יום, קרבות שהפכו פירקי היסטוריה בפני עצמם, כמו הקרב על מינור סן-סימון, הראדאר, הרציון. כותב ברטוב: "היו אלה הימים הקודרים ביותר, כאשר "חוק הסיי כויים" צימצם במהירות את סיכוייו של כל אחד מן הלוחמים שעדיין לא נפגע. בתנאים אלה החלה מודקרת מנהיגותו של דדו." (א/48). ובמקום אחר: "הפלוגה היתה יוצאת כמעט לילה לילה. היו מתחילים להתכונן ליציאה בשעה חמש לפנות ערב, אוכלים ארוחת ערב... ובשעה שש יוצאים למלחמה — וחוזרים עם שחר, נושאים איתם את החברים ההרוגים והפצועים... הפלוגה השתתפה ב-681 קרבות ורק 15 מתוך 200 אנשיה שבו לשפלה בריאים ושלמים." (א/37), כאן נוצקו חברויות ויריבויות שלא נשכחו.

לכרך השני, הבנוי כיומן-קרבות, קצב מהמם. כל דקה שבו זוכה במיצוי בתעוד מפורט, ובו בזמן רודפים המאורעות זה את זה במהירות בלתי-נתפסת. כאן המיסגרת אינה אדמה, אבק ומתכת, אלא בונקר, עשן וחמ"לים. לא עוד חברותא אינ-טימית ומ"פ הטופח על שכם, אלא מלחמות הגנרלים, מכשירי-קשר ויומני מיבצעים, זו אינה שעתנו היפה ביותר.

נראה לי, כי דווקא בכרך הראשון השתדל ברטוב "לבנות" את דמותו של דדו, כאדם, כישראלי וכמפקד. הוא עושה זאת בעיקר באמצעות דברי חברים — מפקדים ופקודים, כמו יצחק רבין, יוסלה טבנקין, חיים לסקוב, צבי צור, אורי בן-ארי ורבים אחרים. אולם, הדמות אינה זוכה בעומק ובכנות הראויים, אולי משום שהמראויים נים ניסו לבנות מחדש קווי אופי והתנהגות ש"לאחר מעשה" בעיקבות מלחמת יום-הכיפורים ומה שבא אחריה. ברטוב חוזר ומציין שום ושוב את בדידותו של דדו: "הבדידות היתה בראש ובראשונה עובדה." (א/57) ובמקום אחר: "היו שעות פנאי, שבהן החריפה תחושת הבדידות." (א/60) מהי אותה בדידות ומהן השלכותיה איננו

מלחמת יום-הכיפורים הניבה ספרים מועטים בלבד. ה"אלבומים" — סמל לתח-תרבות מעוותת — לא נראו כלל. הוכחה נוספת, למי שעוד היה זקוק לה, כי אי-הצלחה אינה ברוכת הורים. סיפרו של ברטוב מבשר, כנראה, גל שני של ספרים שעניינם המלחמה, הכתובים מזווית אישית, אשר שזורה בהם לא מעט אפולוגטיקה והתנצחות, מעין אקורד מאוחר ומוקהה במלחמות הגנרלים.

"דדו 48 שנה ועוד 20 יום" משתרע על פני 675 עמודים בשני כרכים. הספר כתוב בלשון בהירה ונקיה. הקריאה בו מרתקת, אף שברטוב אינו נזקק ליצירת מתח מלאכותי ולתאורים פאתטיים. הוא מאיר על מעשים מרשימים מכל דימיון, הדו-חיים כל איפור.

ברטוב אינו איש צבא. הוא סופר, ורק לאחר-מכן היסטוריון. עובדה זו מקנה לסיפרו ייחוד. הוא משוחרר במידה רבה מדעות קדומות בנושאים צבאיים-מיקצועיים כגון: הערכות "שובך יונים בתעלה", סוגיית אמצעי הגישור, נשק החי"ר וכיו"ב. תאור ההתרחשויות נהיר גם למי שאינו בקי ברזי הצבא — שכן, מדובר במיסמך שנכתב ע"י אזרח למען אזרחים. עם זאת, הספר משופע במאות מובאות מדברי דדו ועמיתיו בתקופות השונות, ומסתמך על תעוד ענף ביותר.

בכרך הראשון של הספר מתוארת דרכו של דדו לאורך המלחמות ובניהן, עד ליום ה-5 באוקטובר 1973. החלק השני מוקדש כולו למהלך המלחמה. שני הכרכים שונים מאד זה מזה. לראשון קצב שיגרת. גם הסיפור נשמע כאילו מוכר — סיפורו של ישראלי שמרבים שנות חייו עברו במדים, נער מן הפלמ"ח שהיה לרמט"כ"ל צה"ל. אין ספק, כי לולא התחוללה המלחמה — נושא הכרך השני — לא היה טעם רב לכתובת הכרך הראשון.

בדידותו של המפקד

הטוב שבפירקי הספר מצוי, לדעמי, בחלק הראשון ועניינו 70 ימי הקרב, בעת מלחמת-השיח-

חנוך ברטוב מנסה להשיב בסיפרו על שאלות שתיוותרנה חרותות עוד שנים רבות: מי אשם במחדל? מדוע לא הוכן הצבא כראוי? מה הביא, לבסוף, להישגי המלחמה? כיצד יש לחלק את האחריות בין הרמטכ"ל לבין שר-הביטחון וראש-הממשלה? ובקיצור — מה ארע ומדוע, באותם 20 ימים בחדש אוקטובר 1973?

עוד לא חלפו 6 שנים ממלחמת יום-הכיפורים וכבר נדחק זיכרה במהירות מאיימת. אנו כבר על סיפו של עידן חדש. השלום הרך מציב שאלה נוספת ונוראה — האם היתה זו מלחמה מיותרת, האומנם ניתן היה להגיע להסכם שלום כבר בשנת 1971? ואולי היתה המלחמה שלב חיוני, מהלך הכרחי, שבלעדיו לא היה נרקם המצע המדיני, הפסיכולוגי והפוליטי, שעליו נבט השלום? ברטוב אינו דן בסוגיה זו, ובצדק. סיפרו עוסק בתקופה אחרת, במערכה נפרדת בין שתי המערכות. בהצגת חיינו הנמשכת ירד מסך והתחלפו כל השחקנים פרט לאחד.

(ב/47) למחרת הביע שר-הביטחון ביקורת על הנעשה ב"בור": "מבחינת השליטה והפיקוד... הדר-המילחמה והצוות המפעיל אותו רחוקים מל-השביע רצון". עם שובו מסוור בדרום ובצופן מדבר דיין על "המילחמה על הבית הנטוש" ומציע נסיגה עמוקה לקו חדש "בתוככי סיני, תוך עזיבת כל מיפרץ-סואץ, כולל אבו-רודס.

ברטוב מביא מדברי רא"ל (מיל.) צבי צור: "דדו עבד בתנאים קשים ביותר, אך אין ויכוח על כך, שהוא ניהל את הקרב, הוא ניהל את המילחמה. דיין היה די מעורר וגולדה — שהחזיקה את עצמה — נשענה בעיקר על דדו, על הדיווחים, על הביטחון, שבסופו של דבר, נעשה את המלאכה". (ב/117) דדו ודיין הוסיפו והתנגשו חזיתית כמעט בכל עניין אפשרי.

בעיקבות נבואות החורבן ורעיונות הנסיגה לער-מק, בא תורן של ה"עצות המיניסטריאליות". זאת ועוד, גם בשאלות קריטיות כמו חיכוכים בפיקוד-הדרום ואי-מילוי פקודות ע"י האלוף שרון, נמנע דיין מלהתערב. דמותו של שר-הביטחון נשחקה ונסדקת. אך חל שיפור בשתי החזיתות, חוזר דיין לעצמו. העימות בינו לבין הרמט"כ"ל עובר לתחום הפירסום האישי. דדו אינו מאשר ידיעה שאמור שר-הביטחון להשמיע בדבר "מעבר ממיגננה למיתקפה" ודיין משיב: "לא איכפת לי שהדברים יצונזרו, אבל אמרתי אותם לכתבים זרים וחוששני שלא ניתן למנוע". (ב/273) למחרת אותו יום-שבת, 20 באוקטובר, שוב שתי התנגשויות עזות. בניגוד לעמדת דדו, שיש לחזק את ראש-הגשר בדוור-סואר, מציע דיין להקים ראש-גשר נוסף. דדו סבור שהדברים נאמרו "בשביל ההצגה להיסטוריה וללא קשר עם המצב בשטח". שעה אחת מאוחר יותר חוזר דיין על "תרגיל" שביצע עם דדו במילחמת ששת הימים. הוא מעביר לאלוף גונן פקודות מיבצעיות. דדו רותח, ומורה לאלוף-הפיקוד: "מה שאמר השר מעניין מאוד, אבל אני מבקש שפקודות תקבל רק ממני." (ב/290)

תרומתה של ועדת-אגרנט

לבסוף, האם נעשה לדדו עוול? כפי שעולה מסיפורו של ברטוב, וקשה שלא להסכים עימו, התשובה חיובית. ואולי לשם תיקונו החלקי של עוול זה נכתב הספר.

דדו לא התחמק מהיותו שותף באחריות למחדל ולכל מה שקדם למילחמה, אך מאליו מובן שלא היה אחראי בלעדי. והנה, מלוא האחריות — ובפי אחדים האשמה — הוטלה על כתפיו בלבד. הדרג המדיני, ובראש ובראשונה שר-הביטחון, נותר ללא פגע ולא נתבע להסיק מסקנות. תרמה לכך לא מעט ועדת-אגרנט, שהחליטה על דעת עצמה ובאופן שרירותי, כי תימנע מלדון בדרג המדיני (בעניין זה עדותו המאלפת של השר לשעבר, י. גלילי ב/355). מנגד מביא ברטוב את מחאתו הזועקת של דדו כנגד הניסיון להאפיל על חלקו בניהול המוצלח של המערכה: "אני חולק על מימצאי הדו"ח הזה. הוא איננו אובייקטיבי ומשחרר מן האחריות את הדרג המדיני ובעיקר את שר-הביטחון... הוא מתעלם מן המעשים שלי, תוכניות והצעות... אני סבור שעשיתי והצעתי לממשלה את הדברים הנכונים. ורק בזכות זאת שדעתי התקבלה... ולעיתים קרובות בניגוד לדעתו של שר-הביטחון, דיין, הצלחנו לסיים את המילחמה בניצחון בשדה-הקרב". (ב/357)

רים לכלל תמונה חדה וברורה. הכותב העדיף להיצמד לשעון וללוח תחת לסקור כל חזית בנפרד, בשלבי הלחימה השונים. לשיטה זו יתרו-נות וחסרונות. אומנם קשה לשמור על קשר ולע-קוב באורח רציף אחר הארועים בגיזרה מסוימת, אולם, נשמרת כלליות התמונה בכל רגע ורגע וזאת מנקודת-תצפית מעולה, אם כי לעיתים לוקה בפרטים של מוצב הפיקוד העליון. אין ספק, כי הדרך שנקט ברטוב קשה לקורא ולכותב כאחד, אך כמדומני, הקורא יוצא ממנה נשכר. ולהערה השנייה: מן הספר עולה בברור כי דדו הוא גיבורה של הדרמה, גיבורה של המילחמה, במובן הרחב ביותר. גם בין אלה שאינם חסידי המובהקים ימצאו מעטים החולקים היום על כך. מילחמת יום-הכיפורים לא התנהלה למישרין. חוסר-ההכנה וההפתעה שיבשו את מהלכי צה"ל, אך דדו גיווט את ספינתו — ספינתנו — בקור-רוח ובהצלחה.

דיין — "האיש הרע"

קשה שלא לראות מיהו, לדעתו של ברטוב — ולא נטעה אם נאמר שגם על-פי גישתו של דדו — "האיש הרע", הצל המלווה אותו ואת המילחמה כולה מראשיתה ועד סופה. האיש הינו שר-הביטחון — משה דיין. (אין פלא, איפוא, ש"משה דיין" הוא גם הערך הביבליוגרפי הארוך ביותר בספר). כך היה עוד לפני המילחמה. במישור הלאומי והביטחוני היה דיין ראש וראשון בין מטפחי תחושת העליונות והכוח המדומה. במישור האישי, החיכוכים והניגודים בינו לבין דדו החלו בתקופה מוקדמת ביותר. לראשונה פרץ ויכוח אידיאולוגי בין דיין ודדו בקורס מח"טים ב-1953. ברטוב מספר כי "אצל דיין נש-ארה איזו הסתייגות מסגן-האלוף 'השמאלני הזה' (א/76). בהמשך, דיין, כרמטכ"ל, התנגד למינויו של דדו כראש מחלקת תורת לחימה (תו"ל), תפקיד שבמיסגרתו השתתף דדו בפעולות-התגמול עד מיבצע-קדש.

דיין לא נלהב, ככל הנראה, למינויו של דדו כרמטכ"ל. לפי גירסה, המובאת ע"י ברטוב מפיה של הגברת מאיר ז"ל, צידד דיין דווקא במינויו של האלוף ישעיהו גביש לכהונה הרמה, אך לבסוף נכנע לראש-הממשלה, דוגמה נוספת ליכולת שר-הביטחון לעמוד על דעתו או להסיק מסקנות. הניגוד והחיכוך בין השניים — דדו ודיין — מתגלה, במלוא עוצמתו, במהלך המילחמה. באשר להערכה בדבר הסבירות לפריצת מילחמה, היו השניים שותפים שווים-אחריות, על אף ששניהם התבטאו מפעם לפעם בגנות השאננות. אולם, מרגע שהובהר כי המילחמה ודאית, נפרדו דרכי-הם.

ב-6 באוקטובר בשעה 05.30 הציע דדו מכת-מנע של חיל-האוויר וגיוס כמעט מלא של המילואים. דיין התנגד בתוקף לתביעות אלה. הוויכוח בשתי הסוגיות עבר מלישכת הרמטכ"ל ללישכת שר-הביטחון, ומשם ללישכת ראש-הממשלה, ונמשך שעות ארוכות מדי. התוכנית למכת-מנע נגנזה, וגיוס-המילואים החל "מעט מדי ומאוחר מדי". עימות שני ארע עוד ראותו ערב, בישיבת הממ"שלה, כאשר דיווחי הרמטכ"ל ושר-הביטחון נש-מעו סותרים. ברטוב מביא מדברי דיין כי "מאותה ישיבה חדלו הממשלה ושר-הביטחון לשרר על אותו גל והשרים החלו תולים יתבם ברמטכ"ל"

יודעים. והנה, מתוך התופת והמועקה של מילחמת יום-הכיפורים משרטט ברטוב — בכרך השני — את דמותו של דדו בקווים עדינים ומפורטים. כאן גם מתגלה ומתבהר טיב הבדידות. בדידות בתפקיד ולא "לאחר תפקיד", בדידותו של מפקד שהממונה עליו — שר-הביטחון — חדל לתפקד; בדידותו של מפקד הצריך ליטול סיכונים ולקבל לבדו הכרעות שאין קשות מהן; בדידותו של מפקד, אשר גם עוזריו ועמיתיו אינם מגישים לו — לטענתו — את הסיוע הדרוש ואינם מבצעים תמיד כהלכה את הוראותיו.

ההידרדרות לקראת המילחמה

פרשת המחדל המודיעיני נותרה ברובה עלומה. ברטוב מביא אומנם ראיות, לכאורה, לכך שמידע חיוני לא הגיע מאמ"ן לרמטכ"ל, אולם לא מת-ערערת התפישה בדבר אחריותו הכוללת של הר-מטכ"ל להערכה המוטעית של האינפורמציה שהי-תה בידי צה"ל. מעל לכל ריחפה רוח הקונספציה הידועה. לא כן בדבר מחדל ההערכות הצה"לית, הכוננות והערכת יכולתו הצבאית של האוייב וכוונותיו. כאן אין צורך בדיבורים ובהסברים. המעשים מדברים בעד עצמם. דדו לא יצר את הקונספציה ואת תחושת ה"מיני מעצמה" שפעפה מן הצמרת המדינית-ביטחונית, אך הוא השתלב בתוכה ולא פעל די למנעה.

צה"ל לא מילא את תפקידו כראוי ולא התכונן כיאות למילחמה. תשומת-הלב מוקדה במידה רבה בפעולות קומנדו — מוצלחות כשלעצמן — כנגד המחבלים: מטוס סבנה, פעולת בירות, פרשיית לילהמר ועוד. צה"ל פיתח תיאוריה של צליחת-סער משורינית של התעלה, ללא כל שימוש בחי"ר. החי"ר כמעט שנזנח והיה מצוייד ברובה ובחגור מלפני שנות דור. אמצעי הצליחה זכו בטיפול רשלני. תוך פחות משנה וחצי נכנסו 11 אלופים לתפקידים חדשים. כך לא פועל צבא המתכונן ברצינות לקרב. גם התאור כאילו בנוש-אים מסויימים בא דדו אל המוכן, ואחרים הציבו אותו בפני עובדות מוגמרות, אינו משכנע. כך, למשל, בשאלת סגירת המעוזים: "שרון מציע לסגור מייד 12-13 מעוזים." ובהמשך: "אף שהרמטכ"ל נקט עמדה עקרונית נגד פינוי המעוזים, גילה נכונות לדון בייעול אחזקתם, ובמיד-דת האפשר יתכן דילול פה ושם. היה זה סדק קל שבעתיד היה להתרחב באיטיות אך בהתמדה." האלוף אדן "שולל מכל וכל נטישתם של המעוזים". אלוף הפיקוד לוחץ ו"ביולי (72) אושרה סגירת חמישה מעוזים ראשונים." בראשית אוק-טובר שוב 'לחץ' ושוב נסגרים כמה מעוזים, וחוזר חלילה. "כך נסגרו או צומקו 14 מתוך 30 מעוזי התעלה עד לאביב 1973."

קריאת הפרקים אודות ההידרדרות לקראת-המילחמה הינה חוויה קשה. בדיעבד, אנו יודעים כי סימני האזהרה היו ברורים, נוריות האתרעה הב-הבו, האיתות נצפה, אך לא נקלט. החוויה קשה שבעתיים לאור ידיעת התוצאה החמורה, שנבעה מאי ראיית הכתובות על הקיר, זו שליוותה אותנו מאז ה-8 באוגוסט 1970 וזו שהתנוססה בשבועות האחרונים שקדמו למילחמה.

שתי הערות ביחס לפירקי המילחמה גופא. שוב ראוי לציין את מלאכת האיסוף, המחקר והשיבוץ של פרטים ועובדות. חנוך ברטוב ביצע מלאכת-מחשבת סבלנית של צירוף פרטים וקישעי תאור-